

наприклад, згідно ст. 2 Закону України від 25.06.1993 р. № 3322-ХІІ вся науково-технічна інформація визнана суспільним надбанням. Тому для проведення в Україні фундаментальних і прикладних наукових досліджень (насамперед у галузях медицини, природничих і технічних наук) може бути виправданим використання усіх доступних джерел інформації. В окремих випадках очікувана користь для розвитку вітчизняної науки і техніки від використання джерел інформації держави-агресора (які не містять пропагандистських ризиків) може перевищувати негативне соціально-політичне значення їх використання. Зокрема йдеться і про наукові напрацювання держави-агресора у військовій галузі, з питань інформаційно-психологічних операцій тощо.

Таким чином, в умовах триваючої агресії Росії проти України є актуальним обмеження використання джерел інформації держави-агресора (не тільки Росії, а й Білорусі) в освітніх, науково-освітніх програмах і наукових дослідженнях. Встановлення такого обмеження має бути розумним і пропорційним, поєднуватись з чіткими наслідками порушення даного обмеження, не завдавати шкоди розвитку вітчизняної освіти та науки, а також передбачати достатній перехідний період і допускати використання джерел інформації, створених російською мовою на території України та/або її громадянами до встановлення відповідної заборони.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-298-5-32>

РОЗДУМИ ПРО ПОШУК ОПТИМАЛЬНОЇ ФОРМИ ПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Корж Ігор Федорович

*доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
заступник керівника наукового центру електронного парламенту
та правової інформації*

*Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»
м. Київ, Україна*

В наукових та політичних колах України продовжується точитися дискусія щодо оптимальності форми державного правління для України, тобто здійснюється теоретичний пошук оптимальної форми правління для нашої країни. При цьому необхідно зазначити, що

протягом терміну дії нинішньої Конституції¹ політиками України, які приходили до влади, декілька раз здійснювалися дії щодо зміни існуючої на той час форми правління. Прийнята в 1996 році Конституція передбачала президентську форму правління у державі, за якої у виконавчій системі державної влади окрім Президента, частину функцій зазначеної гілки влади виконував прем'єр-міністр. Згідно з Конституцією Президент України визнавався Главою держави і одночасно очолював державну виконавчу владу, незважаючи на те, що вищим органом у системі органів виконавчої влади був зазначений Кабінет Міністрів України. Так само, як і в багатьох країнах з президентською формою правління, в Конституції був закладений механізм стримувань і противаг.

Необхідно зазначити, що із розвинутих країн світу ніхто не мав дану форму правління, окрім Південної Кореї. Це були країни, які стали на шлях незалежності, або ж були в економічному відношенні мало розвинутими. Крім того, такі країни складали меншість із загальної кількості країн з президентською формою правління. Так, до країн з президентською формою правління без прем'єр-міністра, які складали більшість у загальній кількості з президентською формою правління, відносились такі країни, як: Аргентина, Бразилія, Індонезія, Мексика, США, Туреччина та інші менш розвинуті країни.

В наукових дослідженнях виділяють головні ознаки президентської республіки:

- дотримання формальних вимог жорсткого поділу влад і запровадження збалансованої системи стримувань і противаг;
- обрання президента на загальних виборах;
- посідання повноважень глави держави і глави уряду в особі президента;
- формування уряду президентом лише за обмеженою участю парламенту;
- відсутність політичної відповідальності уряду перед парламентом;
- відсутність права глави держави на розпуск парламенту;
- відсутність інституту контрасигнування, тобто скріплення актів президента підписами міністрів, які б і несли за них відповідальність².

Український варіант президентської республіки був змішаним, оскільки мав певні ознаки, які не були притаманні «чистим» президентським республікам: наявність прем'єр-міністра; наявність підконтрольності і підзвітності Верховній Раді України у межах,

¹ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. №2 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

² Форми державного правління та державного устрою. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/gov_reg/17764/ (дата звернення 29.03.2023).

передбачених у статтях 85, 87 Конституції України (повноваження Верховної Ради України); наявність права Президента на розпуск ВРУ; наявність інституту контрасигнування.

Така ситуація не влаштовувала певне коло політичних діячів, і в 2005 році до Конституції були внесені певні зміни³, які змінили конфігурацію форми правління в Україні, створивши фактично парламентську форму державного правління. Правда, вийшло як завжди – змішана система з відповідними недоліками, як показала практика функціонування такої форми.

У 2010 році Рішенням Конституційного Суду України⁴ згаданий вище Закон був визнаний неконституційним у зв'язку з порушенням конституційної процедури його розгляду та прийняття, і була повернута редакція Конституції 1996 року. А у 2014 році положення Конституції України, прийнятої на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року, із змінами і доповненнями, внесеними законами України № 2222-IV від 08.12.2004, № 2952-VI від 01.02.2011, № 586-VII від 19.09.2013, визнано такими, що є чинними на території України Постановою Верховної Ради України⁵, яка у тому ж році була скасована Законом⁶, яким було підтверджено зміст згаданої Постанови.

Слід зазначити, що незважаючи на вказані трансформації, існуюча в країні система державного управління демонструє свою неефективність, внутрішню суперечливість, відірваність від громадян і, як результат, виступає однією з причин стримування модернізаційних процесів та системних перетворень в усіх сферах розвитку суспільства. До основних причин незадовільного стану державного управління Я. Радиш відносить: відсутність належної нормативно правової бази з регулювання діяльності органів державної влади, неефективність системи взаємодії органів державної влади на центральному,

³ Про внесення змін до Конституції України: Закон України від 8 грудня 2004 р. № 2222-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2222-15> (дата звернення 29.03.2023).

⁴ Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 р. № 20-рп/2010 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-10#Text> (дата звернення 30.03.2023).

⁵ Про текст Конституції України в редакції 28 червня 1996 року, із змінами і доповненнями, внесеними законами України від 8 грудня 2004 р. № 2222-IV, від 1 лютого 2011 року № 2952-VI, від 19 вересня 2013 року № 586-VII: Постанова Верховної Ради України від 22 лютого 2014 № (дата звернення 30.03.2023) / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/750-18#n19> (дата звернення 30.03.2023).

⁶ Про відновлення дії окремих положень Конституції України: Закон України від 21 лютого 2014 р. № 742-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-18#Text> (дата звернення 30.03.2023).

регіональному та місцевому рівнях, недосконалість системи державної та муніципальної служби, недотримання органами виконавчої влади та місцевого самоврядування принципів відкритості і прозорості⁷ [7].

До зазначених причин, на нашу думку, доцільно додати також і наявну в Україні Конституцію, яка визначає державне управління змішаного типу і, головне, продуктує дуалізм виконавчої влади. У такій напівпрезидентській республіці є президент і прем'єр-міністр. Президент має дійсну виконавчу владу на відміну від парламентської республіки, але частину з функцій глави уряду виконує також прем'єр-міністр, який дуже часто в окремих країнах є головою законодавчого органу.

Зазначені причини негативно впливають, насамперед, на питання забезпечення національної безпеки, оскільки одна складова суб'єктів сектору безпеки і оборони підпорядковані Президенту України, а інша – Кабінету Міністрів України. Національна безпека, як стан правової упорядкованості життя суспільства і держави, є ключовим фактором самозбереження українського суспільства. Реальність зміцнення національної безпеки переважно залежить від раціонального переосмислення традиційних догм і стереотипів в розумінні цього феномена, а також форм і методів його забезпечення в поточних трансформаційних умовах. В умовах російської воєнної агресії, яка носить гібридний характер, забезпечення національної безпеки України є життєво-важливою необхідністю. Лише через сучасне, ефективне, своєчасне управління даною сферою можливе подальше існування та подальший розвиток українського суспільства, України в цілому. А тому зазначене вимагає саме консолідованого управління, що дасть змогу гармонізувати діяльність та підвищить ефективність суб'єктів сектору безпеки і оборони, розв'язати широкий спектр завдань, зокрема у кризових ситуаціях та в особливий період.

Зазначене вище вимагає удосконалення існуючої в Україні форми державного управління, його осучаснення відповідно до існуючих та успішних у цьому сенсі у світі країн. Найбільш оптимальними варіантами, на нашу думку, можуть бути або чиста президентська форма державного управління (приклад – США), або ж чиста парламентська форма державного управління, яку мають більшість європейських країн. Квінтесенцією даних форм державного управління

⁷ Радиш Я. Ф. Державне управління в Україні: стан, проблеми та тенденції розвитку (за матеріалами експертної доповіді національного інституту стратегічних досліджень). *Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування*. 2009. № 1. С. 11–12. URL: <http://www.cppk.cv.ua/i/1131228.pdf> (дата звернення 30.03.2023).

має стати ефективною системою стримувань та противаг, які будуть дієвими і ефективними супроти існуючих та ймовірних загроз для України.

Висновок. Таким чином, недоліки нинішньої системи державного управління об'єктивно викликають дискусії про необхідність проведення відповідних змін. Однак, серед тих, хто професійно вивчає функціонування різних форм правління, існують досить різні думки щодо необхідності зміни форми правління в Україні. На нашу думку, в умовах становлення України як незалежної, демократичної, правової держави, у період євроатлантичної інтеграції, зазначені вище проблеми можуть бути успішно вирішені за умови впровадження президентської форми правління з належною та дієвою системою стримувань і противаг, і яка максимально буде наближеною до системи державного управління США.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-298-5-33>

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ГРОМАДЯНСТВО НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Косілова Ольга Іванівна

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри теоретико-правових дисциплін
Державного податкового університету
м. Ірпінь, Україна*

Громадянство є особливим правовим зв'язком між фізичною особою та державою, що знаходить свій вияв у взаємних правах та обов'язках. Стан громадянства складає основу правового статусу індивіда, його правосуб'єктності. В основоположних міжнародних документах, зокрема у ст. 15 Загальної декларації прав людини та п. 3 ст. 24 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права громадянство визначене як суб'єктивне основоположне право особи¹. Виходячи з цього, змістом права на громадянство є право на набуття

¹ Загальна декларація прав людини: Декларація від 10.12.1948 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Пакт від 16.12.1966 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043